

ЂОРЂЕ ТРИФУНОВИЋ (Београд)

АРЕОПАГИТОВА СИМВОЛИКА ЧОВЕЧЈЕГ ТЕЛА У ПРЕВОДУ ИНОКА ИСАИЈЕ

Превод свих списа Псеудо-Дионисија Ареопажита (*Corpus Areopagiticum*) са грчкога на српскословенски завршио је учени инок Исаија убрзо после Маричке битке (1371). У Руској националној библиотеци (некада Публичној библиотеци) у Санкт Петербургу, у збирци А. Ф. Гиљфердинга, лежи најстарији рукопис овога дела. Водени знаци на папиру су управо из времена око 1370–1371. године, што би упућивало на претпоставку да је рукопис — Исаијин аутограф, или да је од две запажене руке једна била Исаијина.

Потресан запис старца Исаије о Маричкој бици (1371) и превођењу свих списа Псеудо-Дионисија Ареопажита (крај V–VI века) врло рано се нашао и послужио као извор у првим делима српске историографије, као што су Славеносрпске хронике грофа Ђорђа Бранковића (1645–1711) или Трицарставник из прве половине XVII века.¹ Сама, пак, Ареопажитова дела у Исаијином преводу радо су читана у средњем веку, те су оставила знатног трага у духовном, уметничком и писаном наслеђу. Данас се може набројати преко седамдесет преписа у српској, бугарској и руској редакцији.² Јединствено место у овом низу припада српскословенском препису/рукопису, који је 1857. године Александар Фјодорович Гиљфердинг нашао у напуштеној цркви Светих Архангела на Тари, код Колашина. Једанаест година касније А. Ф. Гиљфердинг је основни део своје велике збирке старих рукописа поклатио Публичној библиотеци (сада Руској националној библиотеци) у Санкт Петербургу. Међу њима се нашао и споменути рукопис (својевремено смо га назвали Архангелски), са бројем 46 у оквиру Гиљфердингове збирке (Гиљф 46).

Рукопис број 46 (329 листова величине 295×205 mm) писан је на хартији са воденим знацима који, према Владимиру Мошину, упућују на 1370–1371, то

---

¹ Ђ. Трифуновић, Запис инока Исаије у испису грофа Ђорђа Бранковића, Археографски прилози, 1, Београд 1979, 243–246.

² Г. Сјанчев, Ареопажитският корпус в превода на Исаија Серски, Археографски прилози, 3, Београд 1981, 145–152.

јест на седамдесете године XIV века, када је настао читав кодекс.³ Књига је, углавном, добро очувана. На почетку нема 11 листова, где се, свакако, налазио — попис свих књига, предговор Максима Исповедника, преглед свих 15 глава О небеској хијерархији и прва глава овог списка. После расправе О небеској хијерархији, у целини следе — О божаственим именима, О црквеној хијерархији, О мистичном богословљу и десет посланица.⁴ Владимир Мошин и, касније, нарочито Г. М. Прохоров сматрали су да је Гилџ 46 дело руку самог инока Исаије, да је његов аутограф.⁵ Пре готово три деценије претпоставили смо да су се у току писања смењивале две, можда и три, руке, те да је Гилџ 46 „несумњиво из преводиоачевог времена“.⁶ Трагови преводилачког и редакторског рада су довољно уочљиви, па би се могло замислити и да је једна од ових руку управо Исаијина.

Грчки предложак са којег је преводио инок Исаија садржавао је у средишњем делу странице основни текст Ареопагитових списка, а на широким белинама низала су се тумачења, схолије, светог Максима Исповедника (580–662). Оваквог распореда држао се и инок Исаија. Основни текст и све схолије, каткада и подуже, преводио је тачно и савесно. У уводу познатог записа Исаија износи своје страхопоштовање према мудрости и дубини грчкога изворника. Са оваквим осећањем и гледањем, и држећи се већ прихваћене праксе својега времена, Исаија је тежио да што верније пренесе грчки предложак, реч за реч: редослед грчких речи преношен је, углавном, у српскословенски текст, а сходно томе преведена реч задржава изворни граматички облик (партицип за партицип, генитив за генитив, имперфекат за имперфекат и сл.). Овако преведен текст постао је тешко разумљив савременом читаоцу и проучаваоцу. Данас се, рецимо, многа места Исаијиног превода могу разумети само уз помоћ грчког изворника.

Преводилачки поступак инока Исаија није необичан за време када се појавио. У XIV веку, нарочито од његове средине, српски преводиоци светоотачке књижевности успостављају строг и „учен“ однос према грчком предлошку са којег преводе, што је усталило и раширило преводилачко начело — реч за реч, облик за облик. За ову појаву налазимо драгоцен пример у истра-

³ В. А. Мошин, К датировке рукописей из собрания А. Ф. Гильфердинга Государственной Публичной библиотеки, Труды Отдела древнерусской литературы, XV, Москва — Ленинград 1958, 409–417.

⁴ Потпунији опис рукописа: Ђ. Трифуновић, Писац и преводилац инок Исаија, Крушевац 1980, Ђ. Трифуновић, Зборници са делима Псеудо-Дионисија Ареопагита у преводу инока Исаије, Suggillomethodianum, V, Thessaloniki 1981, 166–171; Г. М. Прохоров, Памятники переводной и русской литературы XIV–XV веков, Ленинград 1987, 42–59.

⁵ Г. Прохоров, Автограф старца Исаи, Преводите през XIV столетие на Балканите, София 2004, 309–314.

⁶ Ђ. Трифуновић, Писац и преводилац инок Исаија, 39. У новије време је, на основу подробне анализе, и В. В. Иткин показао да су на Гилџ 46 радила два писара („над рукописью Гилџ 46 работали два писца“): В. В. Иткин, О некоторых особенностях структуры древнейшего славянского списка корпуса сочинений Дионисия Ареопагита (К вопросу о формировании структуры памятника), Опыт по источниковедению. Древнерусская книжность: археография, палеография, кодикология. С.-Петербург 1999, 52–65.

живањима Јоаниса Какридиса. Бавећи се полемичким зборником из збирке манастира Дечана број 88, Ј. Какридис је посебну пажњу посветио Слову против Латина од Григорија Паламе, преведеном на српскословенски шездесетих година XIV века. Пошто Григорије Палама више пута наводи Псеудо-Дионисија, Ј. Какридис је упоредио те цитате са одговарајућим местима у преводу инока Исаије (завршен 1371), те је установио веома велику сличност, малтене истоветност оба превода. Овде се, очигледно, мора искључити узајамни утицај једног преводиоца на другог. Приближава их исти преводилачки поступак, који у коначном исходу даје и скоро исте преводе. Према Ј. Какридису ради се о једном српском кругу преводилаца (*serbisch Übersetzerkreis*).⁷

Из богатог рукописног наслеђа Исајиног превода до сада је у целини објављен само рускословенски препис. На основу *Великих минеја за читање* сверуског митрополита Макарија (1528–1563), Археографска комисија је у оквиру серије „Памятники славяно-русской письменности“ грађанским писмом штампала сва Ареопагитова дела под 3. октобром. Издавачи су узели у обзир три рускословенска преписа, а један су као основни пренели у издање.⁸

Из најстаријег, српскословенског, преписа (Гилф 46), најпре смо објавили шест одломака расправе О божаственим именима.⁹ Увиђајући велики значај друге главе расправе О небеској хијерархији за познавање средњовековне естетике, приредили смо је за штампу према Гилф 46 (увод, српскословенски текст, српскословенско-грчки речник, превод на савремени језик).¹⁰ После истраживања Г. М. Прохорова, који је непосредно прегледао већи део рукописа са Ареопагитовим делима, постало је јасно да читаво рукописно наслеђе проистиче из Гилф 46 као протографа. Полазећи од таквога стања, крајем деведесетих година прошлог века слависти из Берлина („Берлинская группа“) и неколико сарадника Руске националне библиотеке у Санкт Петербургу почели су да припремају Гилф 46 за објављивање. Издање је замишљено у пет књига¹¹: 1) фототипија Гилф 46; 2) дипломатичко издање Гилф 46; 3) грчки предлогак са којег је преводјено и коментари; 4) речник-регистар српскословенско-грчки, грчко-српскословенски, азбучни попис речи према граматичким облицима, *Index a tergo*; 5) студије.

⁷ I. *Kakridis*, Codex 88 des Klosters Dečani und seine griechischen Vorlagen. Ein Kapitel der serbisch-byzantinischen Literaturbeziehungen im 14. Jahrhundert. München 1988, 261–270.

⁸ Великія минеи четіи. Октябрь. Дни 1–3. Санктпетербургъ 1870, ступци 263–788.

⁹ Б. Трифуновић, Писац и преводилац инок Исаија, 91–98.

¹⁰ Б. Трифуновић, Естетичка расправа Псеудо-Дионисија Ареопагита у преводу инока Исаије, Зборник за ликовне уметности Матице српске, 18, Нови Сад, 1982, 153–169+8 сл.

¹¹ D. *Fahl*, S. *Fahl*, Edition des Corpus areopagiticum slavicum, Studi Slavistici, II, Firenze 2005, 35–51. Упор. још: Ю. Харней, Г. Шјурм, Д. Фал, С. Фал, Метафизика предлогов. Повторяющиеся непонятные маргиналии в древнейшей рукописи славянского перевода творений Дионисия Ареопагита, Труды Отдела древнерусской литературы, LIV, Санкт-Петербург 2003, 116–123; S. *Fahl*, D. *Fahl*, Isaija Philologos — der slavische Übersetzer des Corpus Areopagiticum als Sprachpflger, Преводите през XIV столетје на Балканите. София 2004, 287–308; S. *Fahl*, D. *Fahl*, Doppelüberetzungen und Paraphrasen in der kirchenslavischen Übersetzung des Corpus Areopagiticum durch den Mönchsgelehrten Isaija, Многократните преводи в Южнославянското средновековие. София 2006, 445–466.

У очекивању оваквог издања на дуги рок, одлучили смо се да објавимо трећи чланак (§ 3) петнаесте, и последње, главе расправе О небеској хијерархији. У расправи се, углавном, излаже и разматра изображавање небеских представа кроз знамења (симболе), како неизобразиво да се изобрази, да добије образ, лик (код Ареопагита: εἰκών, τύπος, τρόπος, σχῆμα, μόρφωσις, српскословенски *образъ*). Колико је оваква сложеност Псеудо-Дионисијевог дела у Исајином преводу могла да се одрази у српском средњовековном живопису, танано запажа Светозар Радојчић пре готово четири деценије: „Постоје у нашем сликарству јасни докази који сведоче да су сасвим сложене идеје Псеудо-Дионисија наши стари уметници преносили у слику. Те појединости сведоче до које је мере, нарочито у XIV веку, наша естетичка мисао била опасно прожета сложеним и суптилним идејама које су наше учено сликарство високо образованих све даље отискивале од природе у судбоносну апстракцију и негацију живе уметности.“¹² Схватања Псеудо-Дионисијева одразила су се у изворној српској књижевности и уметности, али су и посебно улазила у духовну средину православних Словена. Нинослава Радошевић је, рецимо, на више места показала колико су Ареопагитови списи прожимали Шестоднев Георгија Писиде, те на крају излагања о хришћанској космологији и античкој науци у овом делу закључује: „наш писац [Георгије Писиде] је под јасним утицајем мистике Псеудо-Дионисија Ареопагита и апофатичке теологије Григорија Ниског — а то је уједно и најочигледнији утицај патристичке мисли на Писиду“.¹³

Трећи чланак петнаесте главе је садржином особен и јасно показује све одлике излагања и поступак Псеудо-Дионисијев. У овом случају — да се анђеоске силе означе, представе деловима човечјег тела. Одлучили смо се само за основни, то јест Ареопагитов текст. Тумачења, схолије, Максима Исповедника не преносимо, а на једну маргиналију, вероватно преводиочеву, овде ћемо се само осврнути. Изворни грчки текст Псеудо-Дионисијевих расправа у новије време је штампан само појединачно. Г. М. Прохоров је први у целини објавио грчки предложак — заједно Ареопагитов основни текст и све схолије Максима Исповедника.¹⁴ За ово, наше издање трећег чланка служимо се грчким изворником који је критички приредио Гинтер Хајл.¹⁵ Треба одмах истаћи да Исајин превод, у овом одломку, па и читавој расправи, потпуно прати грчки текст који Г. Хајл узима као основни за своје издање.

¹² С. Радојчић, *Узори и дела старих српских уметника*, Београд 1975, 262. — Из непосредних сусрета са Светозаром Радојчићем (1909–1978) било нам је познато да је професор прочитао управо рукопис из Гилффердингове збирке број 46, чије је снимке (фотографије) у целини поседовао.

¹³ Н. Радошевић, *Шестоднев Георгија Писиде и његов словенски превод*, Београд 1979, 58.

¹⁴ Дионисий Ареопазитий, *Сочинения. Максим Исповедник*, Толкования. Научное издание, Санкт-Петербург, „Алетейя“, 2003.

¹⁵ Denys *l'Aréopagite*, La hiérarchie céleste. Introduction par René Roques. Étude et texte critiques par Gunther Heil. Traduction et notes par Maurice de Gandillac. Paris 1970 (Sources chrétiennes, 58 bis), 171–177.

Чланак, као и читав рукопис, писан је уређеним рашким правописом. Српска редакција старословенског језика (српскословенски) дословно је спроведена. Одавно смо скренули пажњу да у српскословенском преводу има доста трагова српског народног језика.¹⁶ Српска говорна основа преводиоца може се наслутити и у нашем чланку. Прилог *съььма* (58б), рецимо, према грчком *ὀλικῶς*, упућује на везу са српским народним језиком. Код Франца Миклошича под одредницом *съььма* јављају се само примери из два споменика српске редакције, ликом као *съььма* и *съьма* (овде са вокализацијом полугласника). Одредница се завршава с напоменом да је реч блиска прилогу 'сасма' из српског (народног, говорног) језика (serb. *sasma*).¹⁷ На крају стране 57б, где се говори о усправности („правостноје“) и управности („простоје“) човековог стаса, исписан је редакторски знак ' / . , који се понавља на доњој маргини као коментар уз наведене речи. Маргиналија је ситним словима исписана у четири реда: *кѣже ѡбразѡ правостноѡ и простоѡ, занѣ право и горѣ зрѣ чл(о)в(ѣ)кѣ ходитѣ. а не кѣ землн сѣргѣннѣ икоже прѡчѡ животнѡ: У издању грчког текста Г. М. Прохорова, међу схолијама, нема предлошка и изворника за наведене речи. Глагол *сѣргѣннѣ сѣ* из наведене маргиналије унео је у речник само Ф. Миклошич. Реч је особена за јужнословенске језике. Иако је налазимо у бугарском ('сѣргѣвам се'), изгледа да се најчешће јавља у српским писаним споменицима. Према Ф. Миклошичу посведочена је само у три српска споменика. На крају се упућује на 'згрѣтити се', како је у савременом српском језику (serb. *zgrčiti se*).¹⁸*

Приликом приређивања српскословенског текста за штампу држали смо се начела као у нашим ранијим издањима. Изостављени су надредни знаци. Задржани су изворни знаци у реду (тачка, запета). Скраћенице означене титлом разрешује се у полукружним заградама. Разрешења у угластим заградама показују да скраћенице у изворнику немају титлу. У чланку који разрешујемо нема великих иницијалних слова, те због тога читав текст доносимо курентом.

У току превођења чланка (XV § 3) на савремени српски језик држали смо се углавном грчког предлошка. Из превода инока Исаије преузели смо неколико лексичких решења, која су и данас жива у српском језику.

57б нѣ и чл(о)в(ѣ)коѡобразнѣхъ тѣхъ написоуѡтъ оуднаго радн, и кѣже кѣ вѣ испрѣ нѣмѣтн зрѣтел'нынѣ силѣ, и кѣже ѡбраз(а) |58а правостноѡ и простоѡ, и кѣже по ис(тѣ)ствѣ начелноѡ и вл[а]д[ы]ч[ь]ств[ь]ноѡ, и кѣже по чювьств'нѣмъ мьн'ше, кѣлнко кѣ прочнмъ бесловеснынхъ животѣ силамъ, прѣвѣсходител'но же всѣхъ по богатнон оудн силѣ, и по сло-

¹⁶ Ђ. Трифуновић, Писац и преводилац инок Исаија, 30–32.

¹⁷ F. Miklosich, *Lexicon palaeoslovenico-graeco-latinum*, Viennae 1862–1865, 915. Прилог *съььма* не налазимо у класичним старословенским споменицима, вид. Старославјанский словарь (по рукописам X–XI веков). Под редакцией Р. М. Цейтлин, Р. Вечерки и Э. Благовой. Москва 1994.

¹⁸ F. Miklosich, *Lexicon*, 920. И глагол *сѣргѣннѣ сѣ* не налазимо у класичним старословенским споменицима.

весномъ хоудож'ствѣ прѣвсъхожденнѣмъ, и по ѡс(тъ)ств(ь)номъ д(оу)шѣ непорабощенномъ и недръжнѣмомъ. ѡсѣсть же и по коѣмъждо тако мноу, телеснаго нашего мн(о)гочестна, ѡбразѣ прикладьннѣ нзъѡбрѣсти н(ѣ)в(ѣ)снымъ силамъ. г(лаго)лющемъ, ѡтѣсѣ оубо нзыавлати силамъ, ѡже къ в(о)ж(ь)ствьнынмъ свѣтоумъ чнствншеке възмаланнѣ, и пакы ѡже гладькоѣ и вод'ноѣ, и нестрьп'тноѣ, нъ остродвиж'ноѣ, и чнстоѣ, и распротрьтоѣ бестрастнѣ, подьѣтнѣ в(о)гонатеа'нынхъ ѡсннаннѣ. а таже ѡбонаннѣ расоудатеа'ны|58б|ѣ силы, ѡже патѣ оумла бл(а)гооуханнаго прѣподанна такоже мошно възпрнѣтноѣ, и нже не таковынхъ въ хоудож'ствѣ расоудатеа'ноѣ и свьсма ѡтѣвгатеа'ноѣ. а таже оушню силы, ѡже прнчест'ноѣ и разоумнѣ подьѣмтатеа'ноѣ в(о)гонатеа'нааго въздохнотнѣ. а таже възкоуснынѣ, ѡже оумнынхъ пншь нспаннѣннѣ, и ѡже в(о)ж(ь)ств(ь)нынхъ и пнтатеа'нынх(ь) нзлнтн под[ь]ѣмтатеа'ноѣ. а таже ѡсезатеа'нынѣ, ѡже ѡс(тъ)ствьнаго нлн врѣдатеа'наго въ хоудож'ствѣ разоумтатеа'ноѣ. вѣждн же и ѡбръвн, ѡже в(о)гопрнѣтнынхъ разоумѣннѣнн храннытатеа'ноѣ. младост'ннн же и юншьскын възрасть, ѡже възращатеа'ннѣ прнсно жнвтатеа'ннѣ силы. зоубы же, ѡже раздѣлнатеа'ноѣ въздакмаго пншнаго свьрь|59|ашеннѣ. коѣжде бо соушьство оумно, дарованноѣ томоу ѡт[ь] в(о)ж(ь)ств(ь)нѣншего съѣдннно разоумѣннѣ, промыслнатеа'ноу сналоу раздѣлаѣтѣ и множнтѣ, къ мьншьег(о) възводнатеа'ному п[о]добно. раменѣ же, и мыш'це, и пакы роуькы, ѡже творнатеа'но и дѣнствнтатеа'ноѣ и скорое. пакы же ср[ь]дце, знаменнѣ бытн в(о)говнднынѣ жнзны. своу жнвотноую сналоу, бл(а)говнд'нѣ въз промышлатѣмла рассѣвающнѣ. прьсн же пакы нзыавлатн, ѡже неоумек'чанѣмо и храннытатеа'ноѣ такоже прн под[ь]лежѣшемъ ср[ь]дцн жнвотворнаго прѣподанна. плещн же, ѡже събратеа'ноѣ ѡжнвлѣтѣмьнхъ всѣхъ силамъ. ногы же, ѡже днзятельноѣ и скорое и текоушье, на в(о)ж(ь)ств(ь)наа, шьствнтатеа'наго прнсноднжнженнѣ |59б| тѣм' же и пернатнѣ в(о)гословнѣ с(вѣ)т(ын)хъ оумовь нзыѡбразн ногы, крнло бо нзыавлаѣтѣ възводнатеа'ноую скоростѣ, и н(ѣ)в(ѣ)снооую, и ѡже къ въз нспрь поутнтвор'ноѣ. и ѡже всакого ннжннаго за ѡже горѣносно нзето. крнль же льг'костѣ, ѡже по ннчесом' же земельноѣ, нъ в'се неслѣснѣ и нетегост'нѣ на высотоу възводнкоѣ. а ѡже нагост'но и неѡѡоувенно, ѡже ѡт[ь]поушченноѣ и бл(а)гораздрѣшноѣ, и неѡдръжнло, и ѡчнщаѣ ѡт[ь] вьнѣшнаго прнложннѣ, и ѡже къ простотѣ в(о)ж(ь)ств(ь)нон, такоже мошно оуп[о]доблаѣмоѣ.

СРПСКОСЛОВЕНСКО-ГРЧКИ РЕЧНИК

Бесловеснь 58а, ἄλογος 172	врѣдатеа'нь 58б, βλάπτων 175
бестрастнѣ 58а, ἀπαθῶς 174	въдохнотнѣ 58б, ἐπίπνοια 174
благовнд'нѣ 59а, ἀγαθοειδῶς 176	възводнатеа'нь 59а, 59б, ἀναγωγικός 175, 176
благораздрѣшьнѣ 59б, εὖλυτος 177	възрасть 58б, ἡλικία 175
благооуханьнѣ 58б, εὐώδης 174	въкоусьнѣ 58б, γευστικός 174
боговндьнѣ 59а, θεοειδής 176	высота 59б, ὑψηλόν 177
богонатеа'нь 58а, 58б, θεαρχικός 174	вѣжда 58б, βλέφαρον 175
богопрнѣтньнѣ 58б, θεοπτικός 175	Гладькѣ 58а, ἀπαλός 174
богословнѣ 59б, θεολογία 176	горѣносьнѣ 59б, ἀνάφορος 177
вож'ствьнѣ 58а–59б, θεῖος 174–177	днзятельнѣ 59а, κινητικός 176
Владычьствьнѣ 58а, ἡγεμονικός 171	доуша 58а, ψυχή 173
водьнѣ 58а, ὑγρός 174	дѣнствнтатеа'нь 59а, ἐνεργητικός 175

- Животворнь 59a, ζωοποιός 176
 животь 58a, ζῶν 172
 животьнь 59a, ζωτικός 176
 живзнь 59a, ζωή 176
 Земльнь 59b, πρόσγειος 177
 знаменнє 59a, σύμβολον 176
 зрительнь 57b, ὀπτικός 171
 зорьб 58b, ὁδός 175
 Изъображеннє 59b, σχηματίζω 176
 изъавлєннє 59b, ἐμφαίνω 176
 Крѣло 59b, πτερόν 176, 177
 Льгъкоств 59b, ἐλαφρία 177
 Младостнь 58b, ἡβός 175
 многогестнє 58a, πολυμέρεια 173
 множннє 59a, πληθύνω 175
 мьнѣтн 58a, οἶω 173
 мышца 59a, ὠλένη 175
 Нагостно 59b, γυμνόν 177
 написати 57b, ἀναγράφω 171
 начельнь 58a, ἀρχικός 171
 небеснь 58a, 59b, οὐράνιος 173, 177
 недръжнц 58a, ἀκράτιτος 173
 непорабощенє 58a, ἀδούλωτος 173
 неслѣнѣ 59b, ἀμιγῶς 177
 нестрѣпѣтнь 58a, οὐκ ἀντίτυπος 174
 нетегостнѣ 59b, ἀβαρῶς 177
 неогмекчїемь 59a, ἀδάμαστος 176
 неокорвенно 59b, ἀνυπόδετον 177
 нижнь 59b, χαμαιζήλος 177
 нога 59a, 59b, πούς 176
 Ферьб 58b, ὄφρυς 175
 остродвижнь 58a, ὀξυκίνητος 174
 Пернатъ 59b, ὑπόπτερος 176
 пища 58b, τροφή 174
 плещн 59a, νῶτα 176
 подобнє 59a, ἀναλογία 175
 правостнь 57b, εὐθύς 171
 прикладнь 58a, ἐναρμόνιος 173
 приложеннє 59b, προσθήκη 177
 приподвиженнє 59a, ἀεικινήσις 176
 промыслительнь 59a, προνοητικός 175
 промышлїемь 59a, προνοούμενος 176
 простота 59b, ἀπλότης 177
 прость 57b, ὄρθιος 171
 прьсн 59a, στέρνον 176
 прѣподаннє 58b, διάδοσις 174
 погтитворнь 59b, ὁδοποιητικός 177
 Раздѣлїатн 59a, διαιρέω 175
 разогмителнь 58b, διαγνωστικός 175
 разогмнѣ 58b, γνωστικῶς 174
 разогмѣнїє 58b, νόησις 175
 рамо 59a, ὄμος 175
 расогднтелнь 58a, 58b, διακριτικός 174
 рога 59a, χεῖρ 175
 Свѣсла 58b, ὀλικῶς 174
 свѣтъ 58a, φῶς 174
 сила 57b–59a, δύναμις 171–176
 скоростъ 59b, ὀξύτης 177
 словеснь 58a, λογικός 173
 срьдце 59a, καρδία 176
 сошьство 59a, οὐσία 175
 Творительнь 59a, ποιητικός 175
 телеснь 58a, σωματικός 173
 Угьм 58a, 58b, 59b, νοῦς 172, 174, 176
 угьмнь 57b, 58b, νοερός 171, 175; νοητός 174
 угьподоблїемь 59b, ἀφομοιωτικός 177
 угьшн 58b, ὄτα 174
 Угьдожѣтво 58a, 58b, ἐπιστήμη 173, 174, 175
 Угьонїнїє 58a, ὄσφραντός 174
 Угьразъ 57b, 58a, σχῆμα 171; εἰκὼν 173
 угьнвлїемь 59a, ζωογόνος 176
 око 58a, ὀπτικός 173
 угьсзателноє 58b, ὀπτικόν 175
 угьснїнїє 58a, ἔλλαμψις 174
 угьпогьщенноє 59b, ἄφετον 177
 угьпшїатн 59b, καθαρεύω 177
 Чнств 58a, καθαρός 174
 Члвѣккоугьразнь 57b, ἀνθρωπόμορφος 171
 Чувствнь 58a, αἴσθησις 172
 Чюношьскѣ 58b, νεανικός 175
 Чствство 58a, φύσις 171
 кствствнь 58a, 58b, κατὰ τὸ φύσει 173;
 προσφυής 175

[Превод]

Tâ [небеска бића] приказују се човеколико зато што је [човек биће] духовно и зато што има моћи горе да гледа; зато што [има] усправни и управни стас; зато што [има] природно [право] власти и владавине; зато што, иако у чулима слабији од осталих живих бића, превазилази све богатом снагом ума и вештином расуђивања превасходи и [што је] по природи духа непоробљена и неспутана.

Сваком, како мислим, од многих делова нашега тела [могу се] наћи знамења прикладна да прикажу [особине] небеских сила. Може се рећи да очију моћ показује њихово најчистије сагледавање божаствене светлости и, опет, право и мирно и несметано, али брзо и чисто и бестрасно распрострањено примање богочетног сијања.

Разликујуће моћи мирисања означавају способност да се прима, колико је могуће, миомир што стоји изнад ума, што тачно разликује [од смрада] и потпуно га избегава.

Ушију моћ означава учешће и разумно примање богочетног надахнућа.

Укус показује задовољавање духовном храном и примање божаствених и хранљивих струја.

Дотицања [моћ] показује верно разлучивање корисног и штетног.

Веће и обрве означавају склониште богопријемних намисли.

Младеначки и јуношки узраст означавају цветајуће увек животне снаге.

Зуби означавају раздљивање савршене хране која се прима, јер свако биће духовно, [примивши] даровано му од божаственог знање, мудрој силом га [знање] раздљује и множи онима који су мањег опсега.

Рамена и мишице и, даље, руке означавају стварање и делање и предузимљивост.

Срце је знамен боголиког живота, које своју животну снагу у виду добра као промишљено раздаје.

Прса, пак, показују чврстину и заштиту животворног дара срца, које испод њих лежи.

Плећа означавају скуп свих животворних моћи.

Ноге означавају покретање и брзину и трчање ка ваздашњем божаственом кретању. Због тога богословље изображава света бића са окрилаћеним ногама. Јер крило показује узлазну и небесну брзину и путетворство увис и узнесеност изнад свега нижњег. Лакоћа крила означава као ништа земаљско, али, зато, све што се чисто и лако на висину узноси. Нагота и необувеност означавају ослобођеност и неспутаност и незадрживост и очишћење од спољашњих дометака и божанственој једноставности, колико је могуће, уподобљење.

Djordje Trifunović

LA SYMBOLIQUE DU CORPS HUMAIN DANS LA TRADUCTION
DES TEXTES DE L'АЭРОПАГИТЕ PAR LE MOINE ISAIJA

Isaija, moine serbe érudit, ermite et rénovateur de plusieurs monastères du Mont Athos, a achevé, peu de temps après la bataille de la Maritza (1371), la traduction du grec en ancien serbe, de tous les écrits du Pseudo-Denys Aréopagite (*Corpus Areopagiticum*). Outre le texte principal de l'Аэропагитe, il a également traduit toutes les interprétations et scholies de Maxime le Confesseur. Ce travail d'Isaija a très rapidement connu une forte diffusion parmi les Slaves orthodoxes. En attestent plus de soixante-dix copies, de rédaction serbe, russe ou bulgare, aujourd'hui conservées. Parmi celles-ci la plus ancienne est celle conservée dans la Bibliothèque nationale de Russie à Saint-Pétersbourg (collection A.F. Hilferding, n° 46), avec ses filigranes de 1370–1371. Un groupe de slavistes de Berlin et de Saint-Pétersbourg ont entrepris, il y a de cela déjà une dizaine d'années, la préparation en commun de la publication de ce manuscrit. Celle-ci devrait voir le jour sous forme de cinq tomes. Ce groupe de chercheurs considère, entre autre, que le manuscrit de la collection de Hilferding est un texte autographe du moine Isaija. Toutefois, déjà en 1980, l'auteur de ce travail a montré dans son ouvrage consacré au moine Isaija que ce manuscrit ne saurait être autographe, pour la raison qu'on y reconnaît deux écritures. Il est bien sûr toujours possible que l'une d'elles soit d'Isaija. En tout état de cause, ce dilemme sera résolu lorsque paraîtront les photocopies de l'ensemble du manuscrit qui compte 329 feuilles.

Le principe suivi par Isaija dans son activité de traducteur était qu'il fallait donner une traduction la plus fidèle possible, c'est-à-dire mot à mot, en rendant chaque morphème, etc., raison expliquant la difficulté de comprendre aujourd'hui le texte d'Isaija. A titre d'exemple, nous reproduisons dans ce travail un article de l'essai intitulé *Sur la hiérarchie céleste* (XV, § 3). Cet essai est accompagné d'un lexique serbo-slave — grec, puis de sa traduction en serbe moderne.

ты рдсѣтѣ рд
итѣ рдсѣтѣ
подъ съзема
нѣ тѣмѣ ииъ
стихнѣхъ иди
наоуцѣстѣи
иѣтѣго нѣуи
иѣрѣсѣтѣ:

ПОВАЕМ ЛЮДИМЪ ПЕЩЕ
МЪ НЪЗЪ ОЛѢ СВОЕ ШЕЛНУ
СПО. ЕКОРЬ. СНАМЪ. ПЪСЪ
ХЪ СОУЩЬ НЕ ПМО. НЕ КРЬГО
МЪ, НЕ БЫТН МНЕСЕ. СЪТРЕ
НИ КМЪТѣ ПКОТЕНЪ БКОМЪ
ПЪЗН СКАННЕМЪ КЕСТОМЪ
И НЕ КРЬМЪ ПЪМЕЗД ПУОУ
ОЛѢМЪ. И ПѢСЫ НЕ ПОСТН
ЖМЪ ШЪЛТѢ. НЕ ОУМЪН
КМЪ ПЪСЪ БХЪ БОГѢТН НХЪ
КГО ПРЪ ПОДЪ МНѢХЪ. И МНО
ГѢ ОУ БО КТО ШЪРЪ БТН МѢ
ТЪ ШЪГНѢ ПО НСТА ПНѢ, И
СКРЬМЪНѢ КЛНКО ПЪЮ ПЪ
СТА ННХЪ ШЪРЪЗЪХЪ БО
НѢ ЧЕЛННТЪ СѢГѢ ДЪ НСТА ПНѢ.
СЪ ОУ БО ПЪДОУЩЕ БО МОУ АРЬ
НЫ, НЪ НѢ ПЪ СОУЩЕ ПОНѢ ШЪ
ШЪГНѢ НѢЗДѢЮТЪ. ПЪ ОЛѢ
ЮЩЕ НХЪ КЪТѢ БО ОНДНОЕ,
И ПКОТѢ МОЩНО БО ПО АРЬ
ТѢЛНОЕ. НЪ НУ ОЛКО ШЪ
БРЪЗМЪХЪ ТЪХЪ НѢ ПН СОУЮ
ТЪ ОУМНѢ ГО РѢН, И КЪТѢ
КЪ ПЪН ПРЪНМЪ ТНЗРНТѢ
ЛННН КЪ СНАБГ, И КЪТѢ ШЪРЪХЪ.

А ПОВТОРИЛАСЯ
ШЪРЪЗМЪНѢ
ЗДѢСѢ ОУЩЕ
ДѢСЛЫ:
ВЪ ЗЪНѢ РДЗЛНЧНН
ЧО СЪТѢ ОУЩЕ
СЛАВЕНННХЪ
ТН ПОННННХЪ
СЪ ЧО ПСТА ОУ
СЛАВЕНННХЪ НѢ
БЕ СЛОВО СѢНѢ БОУ
БО, ПЪ ЧО СЪ СЪ
НѢ ОУЩЕ, ИГО
ТѢ РДНН СЪ СЛО
ИТѢ СЪ ОУМНѢ
СОУЩЕ. ПЪ НѢ
ТѢ МѢДНО КЪТѢ
ЧО СЪ СЪ СЪ СЪ. ТЪ
БО ТЪ МЪ СЪ СЪ ТОН
СЪ, НЪ ОУМНѢ ГО РѢ
НН. ТЪ МЪ ТН ПН
СЛАВТН ИЩЕ НЪ
МЪ, ДЪШ ОУМНѢ
СОУЩЕ. ПРѢДЪ СЪ
ХЪ ТѢ ИИТѢ МѢ
И ЧО СЪ СЪ ТОННХЪ.
ТЪ ШЪРЪЗЪ ДЪ СЪ
ЛЪ ПѢТѢ ОУМНѢ:
ИМО. ВЪ ИИТѢ ИИТѢ СЪ
ВЪ ПЪХЪ ПОВТОРИ
СЪТН ПМЪ СЪ И, И

ИИТѢ ШЪРЪЗЪ ПРѢДЪ СЪ ТОНН ППРОСТОМЪ
ЗДѢ ПРѢДЪ ОН СЪ РЪЗЪ СЪ ЧЛАНЪ ХЪРНТЪ,
ДЪ НЪ ЗЪ СЪ ЛН СЪ РЪЗМЪТЪ ПѢСѢТѢ ПРѢДЪ
ТЪ СЪ СЪ ПН:

А и занити рѣс оу
 мѣи, прѣмѣн
 ерестной прѣмѣ
 дростини зан
 тини пороче
 ннѣ, и злѣбюш
 в хрѣмоу еонд
 едѣс оу пла вѣ
 илрочѣдѣ прѣ
 хадити в ко
 тѣстанин рѣ
 соумѣ шѣ оу
 мнн и занити
 и дѣстанин
 члѣстѣ. пош
 и готомѣрѣ:

В а рѣс рѣс оумѣ
 нѣдѣ силѣ, и те
 вѣсѣилѣи нѣ
 тѣу вѣсѣи нѣ
 рѣс оумѣ, оумѣ
 нѣдѣтѣ, снрѣ
 иеф оумѣтѣ, и сѣ
 и те рѣс оумѣ
 тини шѣсѣсѣ.
 иеф оумѣи ан
 дѣмѣдѣ, едѣс
 тѣ аврѣмѣи нѣ
 шѣрѣстѣи нѣдѣ
 шн. и гѣсѣсѣсѣ
 едѣшнѣ оумѣсѣ
 лѣ сѣмѣ и готѣ
 он дѣ

и силы, иже пѣсѣ оумѣ блго
 оумѣнѣдѣго прѣподѣннѣдѣ
 коже мощно пылрнѣтнѣоу,
 и нѣте не тѣдѣсоынхѣ сѣх оу
 до тѣстѣ рѣс оудителнѣоу
 и сѣсѣмѣ шѣсѣдѣтелнѣоу.
 дѣдѣтѣ оушнѣоу силѣ, и те
 прнѣсѣтнѣоу и рѣс оумѣнѣ
 подѣемнѣтелнѣоу бг оу дѣ
 лнѣдѣго сѣдѣх оумѣтнѣдѣ. дѣ
 сѣдѣтѣ сѣсѣоу сѣынѣи, и те оу
 мннхѣ тнѣцѣ и сѣп лѣнѣ
 ннѣ, и те тѣсѣтѣп оынхѣ
 и нѣсѣдѣтелнѣи и занити а
 по и мнѣтелнѣоу. дѣдѣтѣ шѣ
 сѣз дѣтелнѣи нѣ, и те и сѣстѣ
 нѣдѣго и лн о рѣд нѣтелнѣдѣго
 сѣх оу до тѣстѣ рѣс оумѣ
 телнѣоу. сѣтѣнѣтѣ нѣсѣрѣ
 он, и те бг оу прнѣтнѣынхѣ
 рѣс оумѣнѣи хрѣд нѣтелнѣоу.
 лѣдѣдѣсѣтнѣи тѣнѣоу нѣшѣ
 ескын сѣз рѣсѣтѣ, и те сѣ
 з рѣдѣтелнѣи нѣ прнѣсѣнѣтнѣ
 онѣ шѣлнѣи нѣ силѣ. з оу сѣ
 тѣ, и те рѣс дѣлнѣтелнѣоу
 сѣдѣдѣлѣдѣго тнѣцѣнѣдѣго сѣсѣрѣ

